IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

előretolt helyőrség

2020. június 13. IV. évfolyam 24. szám

4 Molnár Vilmos novellája

5 Regős Mátyás és Gere Nóra versei

7 A Nobel-díjas Gábor Dénesre emlékezünk

„*Patyik Fedon szerint ebből a családból mindenki a mennyországban végzi*”

Szent István király szobra a Gellért-hegyen. Lapszámunkat Kő Pál műveivel illusztráltuk

Fotó: Éberling András

vezérvers

Dsida Jenő

Pasztell

Nézel hajló tölgyfa-ágat,
gyomokat, miket kivágat
mord paranccsal zordon kertész,
széles paddal vár a kert-rész
sűrüje, hogy tűnj el, vessz el
jobbkezedben Sokratesszel.
Délutánra enyhe, szőke
fény esik a háztetőkre
s szürkepettyes, gyöngyszín, halvány
galamb búg az eresz alján.
Alkonyatra sásos zugnak
mélyén futó vizek zúgnak,
csupa sötét, furcsa, hült nesz,
bús suhogás, mi körülvesz.
Ebben a nagy félig-csendben
asszonyszemek cseppje cseppen,
csak a lélek füle hallja:
nyirkos lesz a lombok alja.
Sok imbolygó, halk kisértet
lábujjhegyen jön el érted
s pillantván a barna fákra,
gondolsz régi balladákra.
Nappal-éjjel így terül szét
fölötted az egyedüllét,
lassan tompa, fullatag, nagy
csöndbe merülsz, hallgatag vagy,
nem akar a könny fakadni,
sem a szó könnyen szakadni,
mind nagyobb a néma sejtés,
mindig több a mélyre-rejtés,
minden nappal, amit élsz,
több, amiről nem beszélsz.

in memoriam

Békesség néked, Lujos mester!

Bonczidai Éva

Az áldott ember talán arról ismerszik meg, hogy szeretettel mosolyodnak el a neve hallatán. Kő Pál ilyen ember. Nemrég szíven ütött a hír, hogy eltávozott. Aztán azon kaptam magam, hogy mosolygok, mert eszembe jutott az első találkozásunk. 2016 nyarán Éberling András kollégámmal Hevesen látogattuk meg. A Nyamnyam nevű süteménybolt előtt találkoztunk. Sütemény és egy nagy pohár csapvíz – csak hogy legyen erőnk végigjárni mindent, amit látnunk kell. Szabadkozásnak helye nincs. „Most én vagyok a főkolbász” – jelenti ki, tehát szót kell fogadnunk.

A Kossuth-díjas szobrászművészhez jöttem, a Nemzet Művészéhez, a professor emeritushoz – mindent elolvastam róla, ami fellelhető volt, nehogy azt érezze, pazarlom az idejét, és tudjunk érdemben beszélgetni a pályájáról. Aztán a szigorú professzor helyett egy csupa derű ember fogadott, mintha rokonom lenne, nagybácsi, akivel valami furcsa okból csak most találkozunk először. Úgy kalauzolt végig Hevesen, a számára fontos helyszíneken, hogy a nap végére úgy éreztem, itthon vagyok – emberek portréit, sorsokat, történeteket is kaptam a helyrajzi ismeretek mellé. Végigbogarásztuk az állandó tárlatát: egyik kedvencem az ébenfa öregasszony „hófekete” órával; ez a különös szoborvallomás az időről a Magyar Nemzeti Galéria tulajdona. De itt van a ketrecben ülő szárnykészítő is, a Balázs János cigány festőről mintázott szoborhoz csirkecsontot, fonaldarabokat, partvisnyelet is használt az alkotó. „Szegénység volt, szegénységből alkottunk” – idézte fel azt az időt, amikor már-már elérhetetlennek tűnt egy megvalósult bronzszobor.

„A terrakotta a leggyönyörűbb. Az égetett agyag a legősibb dolog” – sóhajtott a mester a szüleinek emléket állító, festett szobrok előtt. *Maczky Béla posztósapkás portréja* és az *Anyám könyvei* című alkotások egymás mellett láthatók. És máris belecsöppentünk egy regénybe illő szerelmi történetbe, mely azt is megmagyarázza, hogy a sokak által csak Lujos mesterként emlegetett művészről szóló életrajzokban a neve után miért következik egy zárójeles felsorolás: Kő Pál (Pataki Lajos, Maczky Levente Lajos, Maczky Levente, Maczky Lajos, Lujos). A cselédlány Pataki Terézia szemet vetett az úrfira, Maczky Bélára, és ebből a szenvedélyből született meg a fiuk 1941. június 2-án Perespusztán. A gyermeket az édesanyja családnevén, Pataki Lajosként anyakönyvezték, az édesapja viszont, amikor az elemi iskolába íratta, Maczky Leventeként jelentette be. A Kő Pál nevet pedig felnőttként már maga választotta.

Az Eötvös József Református Oktatási Központhoz érve már a feladatokat sorolta, hogyan lehetne méltó otthont teremteni műalkotásoknak, mennyi kallódó érték van szétszórva a világban, mennyi mindenre kellene jobban vigyáznunk – és mindez nem sopánkodás volt, hanem igazi tettvágy, helyszíneket is mutatott, hol lehetne méltó kiállítóhelyeket létrehozni. Harminc évig ez az oktatási központ biztosított helyszínt Kő Pál művésztelepének,

Fotó: Éberling András

ahova nyaranta a tanítványaival pár hétre kivonultak a hétköznapokból.

folytatás a 3. oldalon

szerkesztőségi terepasztal

ÜDV A FELEMÁSBAN!

Farkas Wellmann Endre

A vészhelyzeti idő után a nagy kihívás újratanulni az életet a felemásban. A vírus itt van még, de már nem annyira, olykor úgy teszünk, mintha túl lennénk mindenen, de azért még félünk, azért még betartunk néhány szabályt, még akkor is, ha egyre lazábban.

A karanténos idők legelején egy interjúban azt kérdezték tőlem, hogy szerintem mi fog változni a járvány után. Mondtam, hogy semmi. Hogy kutyából nem lesz szalonna. És nem is lett. Olvasgatom a napi sajtót, olvasgatom az egyre erősödő covid-szkeptikus hangokat, néha a félelmekkel vegyes és vészjósló írásokat, miközben egy dolgot látok világosan: a megjósolt nagy változások helyett a világ nagyon gyorsan kezd visszarendeződni a járvány okozta sokk előtti állapotaiba.

Miközben mindenki a nagy lelkiismereti megtisztulást vizionálta, a sajtótól a közösségi oldalakig, gyorsan eltelt két olyan hónap, ami ugyan sok lehetőséget adott a gondolkodásra, de utólag mégsem tűnik nagyon termékenynek. Pedig sokan azt mondták, hogy többé már semmi nem lesz olyan, mint volt. Most meg azt vizslatom, hogy mi nem lesz olyan? Mi változott?

A sopánkodó képmutatás nem, amelynek eleve volt két iránya, az egyik az imént is említett szkeptikus vagy járványtagadó vonal, a másik pedig a félelemtől konteókat generáló, de azért szabálykövető magatartással viszonyulók csoportja, amelynek tagjai már az elején teletömték a közösségi médiát vallásos tartalmakkal, majd hangjuk fokozatosan visszaváltott az előzetes regiszterre. Nem, nem változott semmi.

Ebben a megközelítésben – némiképp az irodalom felől nézve – sokkal inkább a helyzetnek az emberi viselkedésre gyakorolt hatása érdekel, azokat a változásokat próbálom keresni, amelyek az emberi gondolkodást befolyásolják. Akik a gazdasági életre vonatkoztatva jelentették ki, hogy már semmi nem lesz olyan, mint volt, valószínűleg igazat beszéltek: az egész világot megrázó termelési és fogyasztási tendenciák nyilván átalakuláson mennek át, egy ilyen helyzetben nehéz felocsúdni, továbblépni. De az, ami a legelérhetőbb vagy a legkézenfekvőbb volt: hogy bennünk, mindnyájunkban végbe fog menni valamilyen gondolkodásbeli, spirituális átalakulás – ez nagyon nem működött. De legalább, a veszély enyhülésével, egy még felemásabb világba vezetett az út, ami ugyan elvárná a gondolkodásbeli megújulást, de a régi a reflexek maradtak velünk, alapvetően az, hogy nem tudjuk a valóságot másképp szemlélni, mint eddig. Ez van a közbeszédben, a közösségi médiában, az utcán, a társas érintkezés helyszínein, mindenütt. Azért jó, hogyha a fogászatra megyek, legalább megmérik a kezelés előtt a lázamat. Formálisan tán ennyi. A gyakorlatban már a bolti maszkviselést sem veszik annyira komolyan, hülyeséget pedig mindenki ugyanannyit beszélhet, mint eddig, tán kicsit többet is.

Egyébként – tán szerencsémre – azok közé tartozom, akik nem érezték úgy, hogy megváltoztatta őket a járvány. Nem lettem vallásosabb, istenhívőbb, harcosabb, gyávább, okosabb, szebb, nem változott meg a világnézetem, zöldebb se lettem, vörösebb sem, meg semmilyen. Ugyanolyan maradtam, mint előtte, és tudomásul vettem, hogy igen, van egy világjárvány, ahogy számtalan volt a történelemben.

Az emberi természet változásáról pedig – tudom, itt meredek a hasonlat – a Larry Charles rendezte *Brüno* jut eszembe Sacha Baron Cohennel a címszerepben.

Egyébként üdv a felemásban!

ÁdámÉva Forrás: Danubius Hotel Hungaria

tárca

OTTHON

Szondy-Adorján György

„Mert ha sehol is: otthon állok,
mert az a való, mit én látok,
akkor is, ha mint délibábot,
fordítva látom a világot.”

Illyés Gyula: Haza a magasban

Velem egyidős lehetett. Bal lábát a fűtő padkáján nyugtatta, egyik kezével az asztal szélét markolta. Úgy tűnt, zavarja, hogy vele szemben ülök. Hogy egyáltalán ül valaki vele szemben. Mint ahogy én is szívesebben ültem volna egyedül a fülkében. De hát mindenki oda ül, ahová a jegye szól. Én az ablak mellé kértem. Ezek szerint ő is. Csakhogy én menetiránnyal szemben ültem, míg ő háttal. Nagy különbség. Én láttam, hová megyünk, ő csak azt, honnan jövünk. Az ember nem azért kel útra, hogy folyton azt lássa, honnan távozott... A legszebb útszakasz karéját szelte a vonat, a Marosfő és Szászrégen közti távot. Évente háromszor utaztam itt, oda-vissza, és minden alkalommal lenyűgözött a táj szépsége. Ahogy ma is. A szépséget nem lehet megszokni. Lássuk bár hétköznap. Balról sziklafal, majd mi a síneken, jobbról a fiatal Maros, tarajos kivagyisága nyugodni látszott a szélesség és mélység atyai intelmeitől, aztán autóút következett, és még egy sziklafal, melyen az élet valószerűtlen testtartásban nyögte a nehézkedést, itt-ott szinte tótágast állt. Elnézést. Tóothágast. Mert nemes élet az ilyen. Kis vízesések csordogáltak föntről, a sziklák pereméről, melyek télen megfagytak a mozdulattal együtt, és a hatalmas jégcsapok a bércek hegyes metszőfogainak tűntek, és mindenféle rémségeket képzelhettem oda. Az útról csak annyit, hogy abban a korban voltam, mikor az ott közlekedő autók többsége piros. Néhány évvel ezelőtt még pötytyösek is voltak, de azt kinövi az ember. A fény, optikájának bölcsességében, úgy rendezte viszonyát az ablakkal, hogy kiláttam azon, ugyanakkor vissza is verődött róla az arcom, egyenesen az ajtó üvegéig, majd onnan vissza, és megint, és megint, így dobálóztak az arcommal, a végtelenségig, hajszálon múlt, hogy ki nem törött az üveg. A szerelvény is tükröződött a Marosban, és a folyó őbenne, egy-egy vízfodor hol elvett, hol hozzáadott valami csekélységet a képhez, és az utazásra is hatással volt mindez, mintha egy folyton arrébblépő koordinátarendszer valamelyik végtelene felé nyúló aszimptotája lenne, mely a határértéket megközelíti, ám soha nem éri el, aztán a megérkezés pillanatában mégis metszeni fogja a tengelyt, csakis azért, mert akkor már másképp tekintünk rá, ami őt magát is tulajdonságai megváltoztatására készteti, épp a megfigyelő átlényegült álláspontja miatt. Mikor az utazóból csupán egy helység polgára lesz. Tulajdonképpen úgy nézett ki ez az útvonal a térképen, a Galac–Temesvári gyors útvonala, mintha valaki, keletről nyugati irányba, remegő kézzel áthúzta volna az országot. Aztán vissza, nyugatról keletre, mikor hazatér. Ahogy én. Háromszor egy évben, oda-vissza.

– Hová utazol? – kérdeztem a fiút, vigasztaló hangsúllyal, a menetirány fonákja miatt.

– Hohó... – válaszolt, és kezével háromszor elsuhintott a füle mellett, ami csakis azt jelenthette, hogy a végállomásig vagy ahhoz nagyon közeli helyig tart az útja.

Én is „hohó” utaztam, annak suhintásaival, úgyhogy sokáig együtt leszünk. Nagyon álmos voltam a korai ébredés miatt, láttam, az útitársam is ásítozik. Lehet, szerencsém lesz, gondoltam, és átalszom az út unalmasabbik részét. Úgy lett.

Az ellenőr ébresztett fel.

– Tíz perc, és megérkezel – mondta.

– Nem látta, leszállt az utas, aki itt ült szemben? – kérdeztem.

– Nem volt itt senki, kedves fiam.

Aztán hosszan sikítva megállt a vonat. Leszálltam, és ott állt az ország a talpam alatt, épp csak le volt fátyolozva a földje, mindenféle színes kőlapokkal. Hogy azok kopjanak. Cserélhetők. Vajon hová tűnt a fiú? Csak álmodtam volna, és a tükörképek végtelenéből választottam útitársat magamnak? Ott kell lennie, csak kilépett valahová biztosan. Majd leszáll, és hazamegy. Elindultam én is, az állomásról hazafelé. Pedig otthonról jöttem. És ha Zsibón, Pesten, Kolozsváron szállnék le, akkor is egyik otthonom felé tartanék, az állomásokról. Majd hazajönnék onnan is. Szétszóratott családom bármerre néző, egyetlen iránya. Hazamegyünk. Még hallottam, sípolt a mozdony, fölrebbentek a madarak, láttam, milyen határtalan az ég. Elindult a vonat, hogy nemsokára megforduljon, aztán jöhet a folyó, az autók, pirosan, a sziklák, rajtuk a jégcsapok, bennük a mozdulat. És elviszi magával az egymásnak válaszoló képeket, miket már egyszer megtaláltam. A szünidő végén velük leszek ismét. Aztán már teljesen, de teljesen mindegy lesz, hol szállok le ezen a földön, ott leszek majd otthon, ahol a magasba hívnak.

Boszorkány Forrás: Danubius Hotel Hungaria

előretolt helyőrség

Főszerkesztő: **Szentmártoni János** • Szerkesztőség: **Ágoston Szász Katalin (gyerekirodalom), Bonczidai Éva (felelős szerkesztő, Oláh János-ösztöndíjas), Farkas Wellmann Endre (vers) Nagy Koppány Zsolt (novella, tárca)** • Tördelés, grafikai szerkesztés: **Leczo Bence** • Olvasószerkesztés, korrektúra: **Farkas Orsolya, Nádai László** • Kiadja a **Mediaworks Hungary Zrt.**

in memoriam

Különleges műalkotások között tanulhatnak a hevesi diákok, a parkban lépten-nyomon szobrokat találhatunk, de már ide is befészkelte magát az enyészet. Például egy magasított teraszon találtunk rá a madaras fa maradványára. „Nemrég kidőlt, pedig hogy szerettem! Mindenki madarakat készített, ráraktuk, minden kis gallyra jutott egy. Újra fel akarom állítani a madaras fát, a tetejébe meg csinálok egy pávát” – mondta dacosan a mester. A fenyőfa alá támasztott méretes kőtömböt is mutatta: „Ott a kövem. Fogok bele siríteni valamit.”

Akkoriban az Epreskertből is azért hurcolkodott haza és hagyta abba a tanítást, hogy legyen ideje még három vállalását megcsinálni. Nem tudom, mit tervezett. Azt mondta, nem beszélhet róla, mert akkor nem fogja megcsinálni.

A hevesi kórház udvarán is áll két alkotása: az *Ünnep* és Szegő Imre orvos bronzszobra. Itt tanultam meg, hogy a szobrokat mindig körbe kell járni, amikor Kő Pál, óvatosan lépkedve a virágágyásban, a szobor mögé hívott, hogy megnézhessem: „Itt van Betti is, az ő kicsi felesége – egy portré egy kis fácskán. Betti nagyon beteg volt, és Szegő hiába volt kiváló orvos, nem tudta őt megmenteni.” Amikor évek múlva a lapban közzétettük a szobor hátát, Lujos mester felhívott, hogy ezt külön megköszönje. Akkor panaszolta el, hogy azóta eltűnt ez az ágacska a portréval. Gyakran mostoha a Kő Pál-szobrok sorsa. Az egyik első nagyobb köztéri munkája, a Mohácsi Történelmi Emlékhely részeként állított hatalmas, festett, fém- és csontberakásokkal díszített fa sírjelei is pusztulnak megfelelő gondozás híján. Ez nagyon bántotta a mestert. Amikor legutóbb a műtermében voltunk, ismét szóba hozta, mutatta, hogy egy új szélhárfát készít: „Ha kifaragom végre, kiöntetem bronzból. Mert egyet elloptak a Mohácsi Nemzeti Emlékhelyről, és nem bírom elviselni, hogy nincs meg.”

A Maczky nagyapa felújított háza nemcsak a család élettere, hanem a legendáké is. Minden szegletéről külön cikket lehetne írni, de leginkább a műtermet tudom felidézni, ahova később is visszalátogattunk. „Az itthoni műtermem most úgy néz ki, mint egy idős író menedékhelye. A tudós dolgozószobája könyvkupacokkal” – szabadkozott a mester. De igazából olyan volt, mintha az emlékei között nézelődnénk: az utolsó papírfecni is jelent valamit, hiszen eltette, megőrizte, fontos volt neki valamiért. Amíg beszélgettünk, időnként kutakodott a polcon, előszedett egy-egy albumot, meghívót, a diákjaihoz, a barátaihoz kötődő dolgokat – mindent és mindenkit számon tartott. Az ő műveiket is féltő gonddal vigyázta. Mesteréről, Somogyi Józsefről mindig hálával beszélt, a tanítványairól tisztelettel.

Az életműve mellett ezt az emberséget is ajándékba kaptuk általa. Olyan egyszerűnek tűnő dolgokra adott példát, mint az adott szó becsülete, egy-egy igazi, kézzel írott levél a felszínes pötyögés helyett, őszinte érdeklődés a csevegés helyett. S hogy számára mindez magától értetődő volt, mint az is, hogy senkit nem enged el ajándék nélkül. Feltarisznyált – a szó földi értelmében is, dinnyét, kolbászt csomagolt, mintha nem egy órát autóznánk hazáig, hanem hosszú útra indulnánk. Feltarisznyált – a lelkünket is, hiszen mindannyiunk előtt hosszú út áll.

Mennybemenetel – dombormű és alkotója a hevesi ravatalozó bejáratánál

Fotók: Éberling András

Kő Pál és Kókusz

„Itt van Betti is, az ő kicsi felesége – egy portré egy kis fácskán”

Fotó: Teknős Miklós

Kő Pál a *Bárányos*t tartotta az első sikerült szobrának. Még főiskolás korában, Somogyi József tanítványaként készítette. Tavaly tavasszal avatták fel az Epreskertben. „Odajött a mester, amikor kihoztuk a nyolcasból a *Bárányos*t, nézte, és azt mondta: Lujos, hát ennek már olyan szoborillata van – idézte fel Lujos mester az avatóünnepségen. – Ezért gondoltam arra, hogy ez a negyedéves munkám – amely amúgy teljesen somogyis – méltó arra, hogy itt, az egykori műtermem előtt minket képviseljen. Somogyi József apám helyett apám volt.”

„Fiatal királyt képzeltem el, és magamat akartam megformázni az ő képében”

PISTA, A LÓ

Molnár Vilmos

Pista egyéniség volt, ami nem feltétlenül jelent jót, ha lóról van szó. A ló végül is csak eszköz, az igásló különösen. Az a dolga, hogy húzza az igát engedelmesen. Ne legyenek hangulatai, ne makrancoskodjon, szolgálatra készen várakozzon mindig, legyen megbízható és kézhez álló, mint egy kapanyél. Nem baj, ha ráadásul még szemrevaló is, de nem lényeges. Kedvtelve nézeget az ember egy mutatós bicskát is, ám előbb-utóbb félreteszi az esztétikát, marokra fogja és jól beszalonnázik vele.

Pista nem tudta, hogy ő csak eszköz. Az eszközök rendszerint nem így tudják. Izmos és robusztus tízéves herélt volt, talán túlságosan nagy fejjel. Odaadóan húzott mindent, ami elé Márton gazda befogta, legyen az eke, borona vagy favágó gép. Legtöbbször mégis a szekér jutott neki, húzta azt is készségesen, lett légyen üres vagy roskadásig megrakva.

Pistának nem voltak allűrjei, nem rúgott, nem harapott. Nem hányta a farát, nem hőkölt vissza váratlanul, és soha nem ragadta el megvadulva a szekeret. De néha saját elképzelései voltak arról, mit kell tennie – és meg is tette. Nem gyakran, nem feltűnően, de Pista mintha gondolkodott volna. Vagy csak időnként öntörvényű volt, ami majdnem ugyanaz. Hogyan gondolkodhatott volna, tudjuk, a ló az csak ló.

Pistát nem kellett ostorral nógatni, sem a gyeplőt rángatni. Elég volt halkan mondani, hogy *gyí* vagy *hó*, máris indult vagy megállt. Alig hangzott el a *csá*, máris fordult jobbra, elég volt egy suttogásnyi *hájc*, rögtön balra tért. Ha pedig Márton gazda kimondta, hogy *curik*, Pista olyan egyenesen tolatott hátra a szekérrel, mintha zsinóron húznák.

De nemcsak az igáslovak vezényszavait ismerte, hanem sok más szót is. Pistát mintha érdekelte volna a körülötte megforduló emberek beszéde. Olykor mintha értette volna is. Beszélni persze nem volt képes, de viselkedésével néha válaszolt, olyankor is, mikor nem neki szóltak. Öreg lótenyésztők szerint a ló is ember.

Márton gazda nem tudott volna számot adni róla, mikor, hogyan tett szert lova erre a nyelvtudásra, nem is foglalkoztatta. Elfogadta, hogy egyszerűen így alakult, Pista fogékony és készséges. Volt már dolga elég értetlen, csökönyös lóval, rendjén valónak találta, hogy végre került egy gyors felfogású, szófogadó is. Mindig egyetlen lóként álldogált az istállóban, meglehet, ezért figyelt jobban az emberek beszédére. Márton gazda két serdülő fia is gyakran megfordult az istállóban, talán ők tanították titkon, talán magától szedte fel a szavakat. A gazdát büszkeséggel töltötte el, hogy amikor a patkolókovács rászól: pacikám, addsza a jobb első lábad, Pista máris készségesen emeli a megfelelő patáját, véletlenül sem a másikat.

De volt, hogy szólni sem kellett, Pista anélkül is akcióba lendült. Ha megálltak a kocsma előtt, hogy Márton gazda megigyon a komáival pár pohár bort, cirka félóra múlva Pista indult a szekérrel haza, mindegy volt, rajta ül-e a gazda vagy még bent iszik a kocsmában. Ha cövekhez vagy kerítésléchez kötötték, kirántotta s vitte azt is. A haza szóval egyébként is vigyázni kellett Pista előtt, nem volt ajánlatos kimondani a füle hallatára, mert bármerre jártak is éppen, azonnal fordult a szekérrel és vette az irányt haza.

Pedig otthon nem várta semmi különös. Márton gazda istállója semmiben sem különbözött más székely istállóktól, szénának is ugyanazt kapta, mint a többi ló a faluban. Pista egyszerűen csak szeretett otthon lenni. Megadóan tűrte, ha felszerszámozták és szekérbe fogták, rendjén valónak találva, hogy az életben időről időre húzni kell az igát. De ahogy az ima végén is mindig ott az ámen, úgy lakozott fejében a bizonyosság: minden megpróbáltatás végén várja őt az otthon.

1944 őszén Márton gazda faluján is áthaladt a front. Nem tett benne kárt, a környéken nem volt hős védekezés, sem hős támadás, a település nem feküdt hadászatilag fontos helyen. A falubeliek csak egyetlen éjjel hallottak fegyverropogást, azt is távolról. De ahogy megjelentek az első géppisztolyos orosz katonák, s gyanakodva néztek be mindenhova, Márton gazda istállójában nyomban megakadt a szemük a jól megtermett Pistán. És mintha csak őt keresnék, már kötötték is el, s úgy vitték magukkal, mintha mindig hozzájuk tartozott volna.

A rászegeződő géppisztolyok között Márton gazda nem sokat tehetett, elkerekedett szemmel nézte, ahogy Pistát befogják egy súlyos trénszekér gebéje mellé. „Bálint Jóska vagyok Csíkszépvízről – bökte meg szomorúan a kalapját a szekér bakján ülő ember –, kényszerítenek a ruszkik, hogy hajtsam a szekerüket. Ki tudja, mikor eresztenek haza. Na, Isten magikkal!” Azzal már kellett is induljon a szekérrel, az oroszoknak még sok faluban akadt sürgős szétnéznivalójuk.

Márton gazdától távol állt az érzelmesség, de az anyagi káron túl is megviselte, hogy ilyen kurtán-furcsán megfosztották a lovától. Egy régi, megszokott kapanyél is szívéhez nőhet az embernek, rosszulesik, ha meg kell válni tőle.

Nem sokáig bánkódhatott, Pista másnap újra otthon volt. Nem tudni, mi történt, talán a csíkszépvízi Bálint Jóska eresztette titkon szabadon a gebével együtt, abból a meggondolásból, hogy ha nem lesz, aki húzza a szekeret, esetleg elengedik őt is. De lehet, Pista magánakciója volt, szabotálta Sztálin generalisszimusz győzedelmes hadseregét, ló létére lóvá tette az ellent, s egy alkalmas pillanatban olajra lépett. A napsütéses őszi délutánon délcegen poroszkált végig a falu főutcáján, s olyan önérzetesen kanyarodott be Márton gazda portája elé, mint aki biztos benne: visszaigazította a helyükről kibillent dolgokat. Aztán csak állt a kapu előtt, nem nyerített, nem dobogtatott a patáival, csendben, türelmesen várta, hogy beengedjék, Pista egy illedelmes ló volt.

Pedig jobb lett volna, ha nem olyan illemtudó. Nem volt jó ötlet sokáig álldogálni a kapu előtt. A főutcán parádézni sem. Márton gazda is hamarabb észrevehette volna, hogy beeressze, mert gyorsan híre ment a faluban: alig vitték el a hadizsákmányt, magától visszajött. Akkorra egy másik orosz csapat járta a falut, rövidesen nekik is tudomásukra jutott a dolog. Nemsokára megjelentek Márton gazda portáján, hogy elvigyék, ami szerintük már a Vörös Hadsereg tulajdona.

Ezúttal a tábori konyhát szállító szekér elé fogták be, egy nagy bajuszos orosz hajtotta. Nem bajlódott vezényszavakkal, az ostor és a gyeplő híve volt. Amikor először vágott végig Pistán az ostorral, az csodálkozva nézett hátra és nem mozdult. De aztán, hogy a menetoszlop megindult, s a hátán újabb ostorcsapások csattantak, kelletlenül elindult ő is, szemében nagy megbotránkozással.

Másodszor három nap múlva ért haza. Ezúttal nem a főutcán jött nappal, hanem hátul a kertek alatt éjjel. Arra volt-e rövidebb és véletlenül esett-e éjszakára a megjövetele, vagy szándékosan került hátul és választotta a sötétet, hogy ne vegyék észre – nem derült ki. Tény, hogy kora reggel, amikor az őszi köd még nem kezdett felszállni, Pista már ott állt Márton gazda kertjének hátsó végénél. Nem tudott bejönni, csak a nagy fejét dugta be a kerítés fölött a kertbe. Ha csak félig-meddig is, de legyen már végre otthon. Márton gazda épp hátrament egy kis sarjút kaszálni a nyulainak, de majd hanyatt esett a meglepetéstől, mikor orra előtt a ködből váratlanul a lova feje bukkant elő és barátságosan rányihogott.

Azért ez már nem volt vidám történet. Pista háta a sok ostorcsapástól csúnyán kisebesedett. Egyik patkója valahol elmaradt, bal hátsó lábára sántított. A hám egy része még rajta lógott, a sok használattól elkopott, ócska katonaszerelék volt, nem lehetett nehéz elszakítani, de néhol durván feldörzsölte a bőrét. Amikor eltépte a gyeplőt, a zabla mélyen belevágott a szájába, ez fájhatott a legjobban.

Márton gazda tanult a dologból, ezúttal nem vitte vissza az istállóba. Az udvar egy félreeső sarkában kötötte meg, ahol a kerítés meg egy korhadozó magas deszkarakás jól takarta. Pár napig ott dekkolt, szerencsére enyhe ősz volt, eső sem esett. Éjjelre a gazda a kerítésre és deszkarakásra keresztben rátette tekintélyes méretű árnyékszéke ajtaját, ne érje a hajnali harmat Pistát, pokróc is került rá, ne fázzon. Takarmányt kapott eleget, úri dolga volt a budiajtó alatt. Nem is elégedetlenkedett, amiért nem a megszokott helyére kötötték vissza. Nesztelenül álldogált, mintha tudná, meg kell húzza magát, ő most tulajdonképpen katonaszökevény. És egyáltalán, a hadi vagy civil cókmókjaikkal tömegesen ide-oda hurcolkodó emberek felbolydult világában egy igen keresett portéka. Talán tudta is.

Még vagy kétszer néztek be oroszok Márton gazda portájára rekvirálni, de Pistát nem találták meg. Később, hogy odébb ment a front, újra visszakerült régi helyére az istállóban. De lett egy rossz szokása. Ha egyenruhás személy került az útjába, legyen katona, rendőr vagy vasutas, egészen megbokrosodott, fejét rángatta, ágaskodott, és mindenáron haza akart menni. Pistából megátalkodott civil lett, utált minden uniformist. Márton gazdának ügyelnie kellett, hogy délelőtt tíz és tizenkettő között ne menjen szekérrel keresztül a falun, mert akkor járt a postás.

Különben jól telt el az esztendő, meg a rákövetkező is. Már úgy nézett ki, életük szekere boldog eseménytelenségben döcög tovább. De jött az 1946-os nagy szárazság, a Székelyföldet különösen sújtotta. Nem esett tavasszal és nem esett nyáron sem. Nem volt mit kaszálni, sem aratni. Jó, ha az embereknek jutott betevő falat, állataiknak takarmány alig. Az ehető jószágot le kellett vágni és megenni, a többit eladni, mert nem volt mivel etetni. Szervezett akció keretében a gyermekeket is távoli vidékekre küldték, melyeket nem viselt meg annyira az aszály, hogy az ottani befogadó családok körében bár ők ne éhezzenek.

Márton gazda mindent megtett, hogy ne kelljen eladnia Pistát. De 1946 végére teljesen kifogyott a takarmányból. Pista szemlátomást egyre soványabb lett, rossz volt nézni, ahogy a nagy termetű, csupa izom ló satnyul. Adósságai is voltak a gazdának, jóformán semmi sem termett, amiből fizesse.

Fogaras-vidéki román lókupecek járták a falvakat, olcsón felvásárolták a legyengült állatokat. Teherautóval jöttek, a leromlott állapotú lovak nem bírták volna saját lábukon megtenni a hosszú utat. Vonakodva, nem jó szívvel, de sok gazda vitte el a templom előtti téren leparkolt tehergépkocsihoz kedvenc igavonóját.

Amikor kivezette az istállóból, Márton gazda nem nézett a lova szemébe. Pista, mint mindig, most is engedelmesen követte gazdáját. A teherautó rakterébe vezető deszkapallón is gond nélkül felment, a plató már majdnem tele volt lovakkal. Hátul kötötték ki, farral menetiránynak. A raktér végét nem takarta ponyva, Pista a magasból érdeklődve figyelte a lent cigarettázó, beszélgető embereket. Kedvelte az emberi duruzsolást.

Csak amikor a teherautó elindult, csodálkozott el Pista. Ilyen még nem volt, hogy őt viszik, mindig ő kellett húzzon valamit. A falut is csak kétszer hagyta el Márton gazda nélkül, amikor egyenruhások fogták a szekérbe, de mindkétszer korrigálni tudta ezt az emberi tévedést. Ezúttal sehol sincsenek egyenruhások, Márton gazda mégis maga vezette ide és rakta fel erre a fura, magától gördülő izére, ami szemlátomást azon van, hogy minél gyorsabban elhagyja a falut, ki tudja, hova. Pista csak bámult. Ha nézni akar, nagyon tud nézni egy ló.

A teherautó gyorsan haladt. De a Pista ponyva alól kikandikáló busa feje a benne ülő nagy lószemekkel mintha nem távolodott volna, mintha még mindig a raktér magasából meredne elképedve az alant álló emberekre. Ha volt köztük, aki a teherautó után nézett, gyorsan elkapta a tekintetét. Márton gazda ekkor már hazafelé tartott, kezében a Pistáért kapott pénzt szorongatta, elfelejtette eltenni.

Teltek a hetek, hónapok. Pista harmadszorra nem jött haza. Nem is lehetett számítani erre. Az utat sem tudta volna, nem a maga lábán ment el. Talán az új helyén is jobban vigyáztak rá, mint az oroszok. És most nem elvitték, hanem a gazda tette útra.

Lassan feledésbe merült Pista, mint minden. Csak Márton gazda lett szótlanabb. Mire megvénül, visszafogott lesz az ember. Egyesek inkább, mint mások. Véget érhetne itt a történet. Nem ér véget.

Messze volt Fogaras vidéke, mégsem annyira messze, hogy ne jöttek volna hírek onnan. A lókupecek is nyughatatlan népség, sokfelé megfordulnak, jönnek-mennek, mint akik nem lelik helyüket. Ha erőt gyűjteni betérnek egy kocsmába, szóba ereszkednek a helyiekkel, rövidesen a ló lesz a téma.

Pár év múlva történetek kezdtek keringeni egy kezelhetetlen lóról, amelyik rossz véget ért. Úgy mondták, silány állapotban vette meg egy román gazda, de jól tartotta és hamarosan helyrejött. Nagy testű, teherbíró állat volt, de megátalkodott erősen. Nem akart engedelmeskedni semmilyen szónak, bárhogy biztatták is. Önfejű, konok fajzat, mintha az ördög bújt volna bele.

A gazda szekér elé is befogta, fát vontatni is kipróbálta erdőkitermelésen, de így se, úgy se ment vele semmire. Először azt hitték, süket. Lódoktort kerítettek, aki megvizsgálta s bizonykodott, nincs a hallásával semmi baj. Hát elővették az ostort, azzal próbálták móresre tanítani. Akkor megbokrosodott, rúgott, harapott, a szekeret is felborította. A gazda öccsének elege lett belőle, egy fahasábbal kezdte döngetni a pokolfajzatot. Az egyik ütés rossz helyre ment, a fejet találta, a ló kimúlt.

Előkerítették a lókupecet, akitől megvették. Esküdözött, amikor eladta, nem volt vele gond. Sőt, igen jó hírben állt ott, ahonnan hozta. Honnan az ördögből hozta? Lassan derengeni kezdett, mi történt.

Az átkozott ló csak magyar vezényszavakat ismert, csak azokra hallgatott. Más nyelven hiába szóltak hozzá, csak magyarul értett. Nem tudott beszélni, hogy is tudott volna, mégis magyar volt az anyanyelve. Ennek lett áldozata, ebbe beledöglött.

Ragaszkodó, odaadó és hűséges volt Pista. Nem sokra ment vele a világban. Versenylovaknak néha szobrot állítanak. Nagy Sándor harci ménjének, Bukefalosznak a neve is fennmaradt. De ki emlékszik hajdan élt igáslovakra, bármennyire derekasan is húzták az igát? Egy ló az csak egy ló. Különösen, ha igavonó.

Fáin dolog a felejtés. Egyrészt van baj így is elég. Minek a múlttal tetézni? Ami volt, elmúlt. Jobb nem felemlegetni. Ha már úgysem lehet segíteni rajta. Ha már úgyis odalett a ló.

Másrészt amiről hírt adnak, annak híre marad.

vers

Regős Mátyás

Szatmári brigád

Bérházunkban üldögél a portán,
életében beállt már a tél.
Mostanában kezében pohár van.
Jó ember, a szakmájának él.

Rákösönök, beindul a nóta,
ősz hajába kap a szembeszél,
hüvelykjével homlokát vakarja.
Rám se néz, a pohárnak beszél,

hogy pár nappal korábban meghalt a Misi.
Kézfogása markomban maradt.
Kőkemény melós, szatmári gyerek,
nemrég tölthette a hatvanat.

Pár nappal korábban meghalt a Misi.
Mokány volt, úgy hetvenöt kiló,
a felújítás brigádvezetője.
Keveredett arcán mész és indigó.

Meghalt a Misi,
a liftajtón ez állt.
Búcsúzik tehát
a szatmári brigád.

Elment a Misi és senki nem látta.
Búcsúzott a szatmári brigád –
mécsest, kevertet raktak ki a társak.
Az építkezés csendben folyt tovább.

Szegény Misi néhány napja elment.
Nem volt nő, csak kétszer két gyerek.
Istenem, csak ne felújításon,
csendben mondom, hangom megremeg.

Szegény Misi néhány napja elment,
vérvonala meszel még tovább.
Mostanában csak úgy, kérem szépen,
kihalnak melós dinasztiák.

Elment a Misi és senki nem látta,
csendben mondom, hangom megremeg.
Vizes kék volt szeme indigója,
csak én emlékszem, mindegy, egyre megy.

Meghalt a Misi,
a liftajtón ez állt.
Búcsúzik tehát
a szatmári brigád.

Megtudtam, hogy elhunyt ez a Mihály,
újrakezdi most a jó öreg.
Istenem, csak ne felújításon.
Ezt jól ismerem már, tovább megyek.

Éjszakánként az ablakon kopognak,
hallgassátok csak az éjszakát,
kopogtatnak spaklikörmeikkel
szatmári melós dinasztiák.

Szegény kutyám

Szegény kutyámnak nincs szaga,
nincs nagyon mit mutatnia.
Kiemelték a méhét,
együtt nézzük a tévét.

Szegény kutyám a bolt előtt
csöndes, akár a meggybefőtt,
soha nincs neki pénze.
Akkor meg minek nézze.

Szegény kutyám az ágyamban,
ne csináld, szívem, lázam van.
Vacsorázik a tálból,
mellkasa, arca lángol.

Szegény siet a templomba,
szélén ül, mint a lábgomba.
Csirig-csörög a persely,
ne aludj, babám, kelj fel.

Szegény kutyámból dől a szó,
futna, ha lenne futtató,
üres szemekkel néz szét.
Megkeresné a pénzét.

Szegény pára, ha feladta,
ballag a város alatta.
Öregszagú a dolga,
megcsap, akár a torma.

Szegény kutyám, ha megnőne,
három-négy kölyköt megszülne.
Kiemelték a méhét,
együtt nézzük a tévét.

A Nagymama meghalt, haver

Villámgyorsan az ágy alá bújtam, miután Patyik Fedon megjelent, berontott a szobába és azt mondta erős hangján, Nagymama elment, kint sír a család a nappaliban, Anya pedig nincsen itthon, halottat fürdet.

Az ágy alatt volt idő bőven alaposan átgondolni mindent, tegyünk-e a koporsóba almás pitét, diós tetejűt, vagy például hová mehetett Nagymama, Patyik Fedon szerint ebből a családból mindenki a mennyországban végzi,

Apa legalábbis biztosan, mert reggelire mindig kefirt eszik, a menny pedig olyan lehet, sűrű darabokban áll, és teljesen fehér. Patyik Fedonnal azt beszéltük, a mennyország enyhén sós ízű, aki édesszájú, nagyot koppan a végén.

Mikor Apa bejött kihalászni engem az ágy alól, üvöltve sírtam, csak azért, mert mégiscsak az anyukája volt, és nem szeretem őket szomorúnak látni. Patyik Fedon este azzal vigasztalt, aludj el, haver, a halálnál sokkal rosszabb a szomorúság.

Fotó: Éberling András

Kolduskapu a Budai Várban (részlet)

Gere Nóra

Antropomorfizáció

Toronyról toronyra lépdelek,
kecsesen intek, mint Auróra:
lángokban áll az Evropska utca
fölött az ég.
Most Nüx vagyok,
egyenként hímzem sejtjeid ruhámra,
az embereknek csillag,
nekem térkép leszel,
ezerszer befont és szétborzolt hajad
megannyi utca.
Talpam karcolják a háztetők,
térdem remeg, de
nemsokára enyém itt minden
ablakpárkány és macskakő.
Sajátom a város,
magamba vezet.

Zöld

Érezni akarom a neuronjaid
között rohanó jelet, mikor
a zenével rezdülni látsz,
orrodban a parfümöm emlékét,
mit megőrzött a rám adott kabát.
Ujjadat anyajegyeken vezetni végig,
míg testem lesz zárt szemhéjad némafilmje,
meztelenül állni a tükör elé,
úgy nevetni egymás szemébe.

De a csípőmet markoló kéz
enyém – kisebb,
nem hagy foltot a bőrön,
és hiába nézek enyhén felfelé,
tükör-tekinteted nem fúródik az enyémbe.

Vudu

Szobrokból és festményekből
emeltél magad köré falat.
Barbár, ki lerohan egy múzeumot –
kordon mögül csodáltalak.

Megjegyeztem egymástól elszakított
formákat, textúrát, színeket.
Majd ezeket összeöltve
megalkottam torz ikredet.

Hatalmam volt fölötte
táncolt, ha úgy akartam.
Kéjesen merültem el
a por- és hullaszagban.

Csillagok

Sóhajod itt remeg
a szobában, te alszol.
Figyelem magunk.
E két test csak együtt érthető,
összekapcsol pár anyajegyet az ujjam –
a pont a bal csuklóm felett
továbbvezet egész a sarkadig,
a barna foltok halmaza
térképpé összeáll –
nem vagyunk többé magányos rendszerek.

Kolduskapu a Budai Várban (részlet)

Fotó: Éberling András

könyv

„HADIHAJÓN BEUTAZNI A NAGY VILÁGOT ELŐKELŐ S ÚRI DOLOG”

Bonczidai Éva

Utcai árusok, cipőpucolók, áldozati állatvásár, tevekaraván és négynyelvű (török, görög, örmény, francia) reklámtábla Konstantinápolyban – a fotóalbum-lapozás mindig a büntetlen megbámulás élményét is jelenti. El lehet időzni egy-egy arcon, rá lehet csodálkozni mások szokásaira, hétköznapjaira. Például megfigyelhetjük a konstantinápolyi föld alatti felvonó felső végállomásánál kóbor kutyák között ácsorgó kavaszt (rendőrt), vagy a török teherhordó hamálok cipekedését egy görög konyakbolt előtt. De a város arcait is tanulmányozhatjuk, hogy mi változott azóta, főként, ha a fotók által kínált utazás az időben is messzire visz. Dr. Bozóky Dezső sorhajóorvos 1905–1906-ban az Oszmán Birodalomban készült fotóit impozáns, kétnyelvű (magyar, angol) albumban jelentette meg a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum és az MMA Kiadó.

„Minden nagyhatalom tekintélyének biztosítására stationaire-t, állomáshajót tartott Konstantinápoly kikötőjében. Az Osztrák–Magyar Monarchiát egy Taurus nevű, oldallapátos, régimódi, fekete hajó képviselte négy-öt ágyúval” – írta Germanus Gyula *A félhold fakó fényében* című könyvében. Ezen az állomáshajón 1905. február 20-án kezdte meg szolgálatát dr. Bozóky Dezső, később ennek a Taurusnak lett a kapitánya Horthy Miklós.

Dr. Bozóky Dezső 1871. szeptember 6-án született Nagyváradon. Értelmiségi családban nőtt fel, édesapja Bozóky Alajos jogtörténész, író volt. Bozóky Dezső nem követte apja nyomdokait, és jogi pálya helyett az orvosi hivatást választotta. Budapesten tanult, 1896-

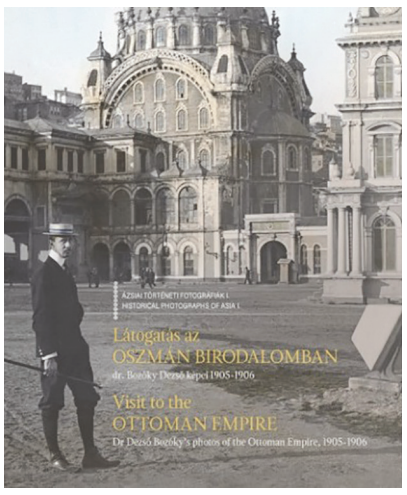

ban lett képesített orvos, majd segédorvosként dolgozott. 1904 februárjában lépett be az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészetébe, ahol császári és királyi sorhajóorvosként, majd I. osztályú főtörzsorvosként szolgált. Így jutott el 1905-ben Görögországba és az Oszmán Birodalomba, 1908–1909 között Kína, Korea, Japán partjainál két éven át járta a kelet-ázsiai vizeket. Úti élményeit 1911-ben *Két év Keletázsiában* címmel, két kötetben foglalta össze. „Hadihajón beutazni a nagy világot előkelő s úri dolog. A kiváltságos állás, melyet a hadihajók tisztikara az egész világon élvez, sok ajtót nyit meg előttünk, melyeken még a milliók fölött rendelkező turisták is hiába kopogtatnak, mivel még az ő mindenható aranyaik előtt sem nyílnak meg azok” – jegyezte meg Bozóky Dezső az útirajz bevezetőjében.

Az Oszmán Birodalomban tett utazásairól a fotóin kívül nem maradtak fenn bővebb feljegyzések, sem naplójegyzetek. Fajcsák György, a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum igazgatója viszont az album előszavában pár mondatban érzékelteti Bozóky doktor hagyatékának nagyságát: „Halálakor 1957-ben hagyatékában az 1905–1906-os útról az Égei-tengeren és Kis-Ázsiában készített, kézzel színezett sztereo üvegdiái (összesen 299 db.) mellett az 1907–1909-es távol-keleti szolgálata során fotózott 380 darab kézzel színezett sztereo fényképei, 720 darab kézzel színezett üvegdiája, hét fotóalbuma (mintegy 1400 saját és vásárolt fényképpel), valamint dokumentumok maradtak ránk.” Ezeket ma a múzeum őrzi, a hagyaték feldolgozásának és elérhetővé tételének fontos állomása a nemrég megjelent album.

Fodor Gábor turkológus kiváló írása avatja be az olvasót az Oszmán Birodalom „leghosszabb évszázadának” sajátos közegébe, összetett szempontok szerint mutatja be Bozóky doktor fotóinak kontextusát. A magyar vonatkozások között olyan érdekességekre is kitér, hogy gróf Széchenyi Ödön (1839–1922) vezetésével alakult meg az első hivatásos tűzoltóegység Konstantinápolyban. Ez ugyanaz az időszak, amikor a hagyományos faépületeket felváltották a főleg olasz és francia mesterek által tervezett kőépületek, paloták. Megjelentek a színházak és az operák, és ekkor már az Orient expressz is közlekedett. „Az építészeti fejlesztések mellett megjelentek a technikai újítások is; a ló vontatta villamos, a gázlámpás utcai világítás, a 20. század elején az első automobilok, igaz, ezekből csak néhány futott a városban. Mindezekkel együtt az 1850-es évektől gombamód szaporodtak a fotóstúdiók is, amelyek egymással versenyezve albumokkal, képeslap-

Dr. Bozóky Dezső sorhajóorvos, fotográfus — Forrás: mmakiado.hu

szerű nyomtatványokkal igyekeztek kiszolgálni az egyre növekvő igényeket” – mutat rá Fodor Gábor. Ezekből a képeslapszerű fotókból is inspirálódott Bozóky Dezső, amikor maga is végigjárta és megörökítette Konstantinápoly, Bursza és Izmir nevezetességeit. De Bozóky is, mint sok európai utazó „igazi keleti ízekre” vágyott, ezért – feltehetően egy helyi kísérővel – a törökök által lakott történelmi belváros utcáit is végigjárta, és képein megmutatta, mekkora a kontraszt a dinamikusabban fejlődő városrészek látványához képest. „Az utólag színezett diapozitív felvételekkel kapcsolatosan felmerülhet a kérdés, hogy főhősünk miért használta a sztereo technikát, hogyha térhatású effektusait nem használta ki” – jegyzi meg Fodor Gábor.

Az erről az útról fennmaradt 299 darab, színezett kép Fodor Gábor és Kardos Tatjána által helyszínek szerint rendszerezve és rövid magyarázatokkal ellátva került most az olvasók elé. Izgalmas játék együttlapozni egy mai útikönyvvel, és összevetni, hogy egy évszázad milyen nyomot hagyott ezeken a városokon.

Fodor Gábor–Kardos Tatjána: *Látogatás az Oszmán Birodalomban. Dr. Bozóky Dezső fotográfiái (1905–1906).* Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum–MMA Kiadó, 2019

pályázat

LEHET, MERT KELL! – TRIANON 100 PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Petőfi Irodalmi Ügynökség Nonprofit Kft. (a továbbiakban PIÜ) a trianoni békediktátum századik évfordulója alkalmából irodalmi pályázatot hirdet Trianonnal vagy bármilyen Trianon-élménnyel kapcsolatos IRODALMI mű létrehozására.

Pályázók köre: minden magyarul alkotó magyarországi és határon túli szerző, aki eredeti, nyomtatásban vagy elektronikusan még meg nem jelent (ideértve a közösségi oldalakon történő közzétételt is), magyar nyelven íródott művel jelentkezhet az alábbi kategóriák valamelyikében:

– vers (legfeljebb három mű)

– rövidpróza (egy mű, legfeljebb tízezer leütés)

– esszé (egy mű, legfeljebb tízezer leütés)

Pályázók díjazása: a pályázat nyertesei 50 ezer forint jogdíjban részesülnek, illetve kategóriánként a legjobbnak minősülő írások szerzőit további 100 ezer forint jogdíj illeti meg. A jogdíj tartalmazza az elkészített mű PIÜ általi nyilvánosságra hozatalának, illetve nyilvánossághoz történő közvetítésének ellenértékét.

Egyéb követelmények: A pályaműveket kizárólag elektronikus úton, a helyorseg.szerkesztoseg@gmail.com címre kérjük beküldeni csatolmányként, amely lehet doc, .docx, .rtf vagy .odt kiterjesztésű, a kézirat tartalmazza a szerző nevét, a mű címét és – természetesen – a mű szövegét. Pdf és képformátumokat, kérjük, ne küldjenek! Ezen formai követelmények be nem tartása a pályázatot érvényteleníti.

Egy szerző egy alkalommal pályázhat.

Beküldési időszak: 2020. június 4. – 2020. július 5.

A határidő után beérkezett pályázatokat nem bíráljuk el.

Eredményhirdetés: 2020. augusztus 15.

A szakmai zsűri a döntéseit nyilvános indoklás nélkül hozza meg.

A nyertes művek felhasználására a PIÜ szerződést köt az alkotókkal.

Szárnykészítő — Fotó: Éberling András

Kolduskapu a Budai Várban (részlet) — Fotó: Éberling András

A JÖVŐ FELTALÁLÓJA

Leczo Bence

„A feltaláló első feladata az, hogy képzelete segítségével láthatóvá tegye azt a dolgot vagy állapotot, amely talán még nem létezik, de számára valahogy kívánatosnak tűnik. Aztán elkezdi a meglevő és az elképzelt között a párhuzamot keresni mindaddig, míg megoldást nem talál”
(Részlet Gábor Dénes 1958-as professzori székfoglaló beszédéből)

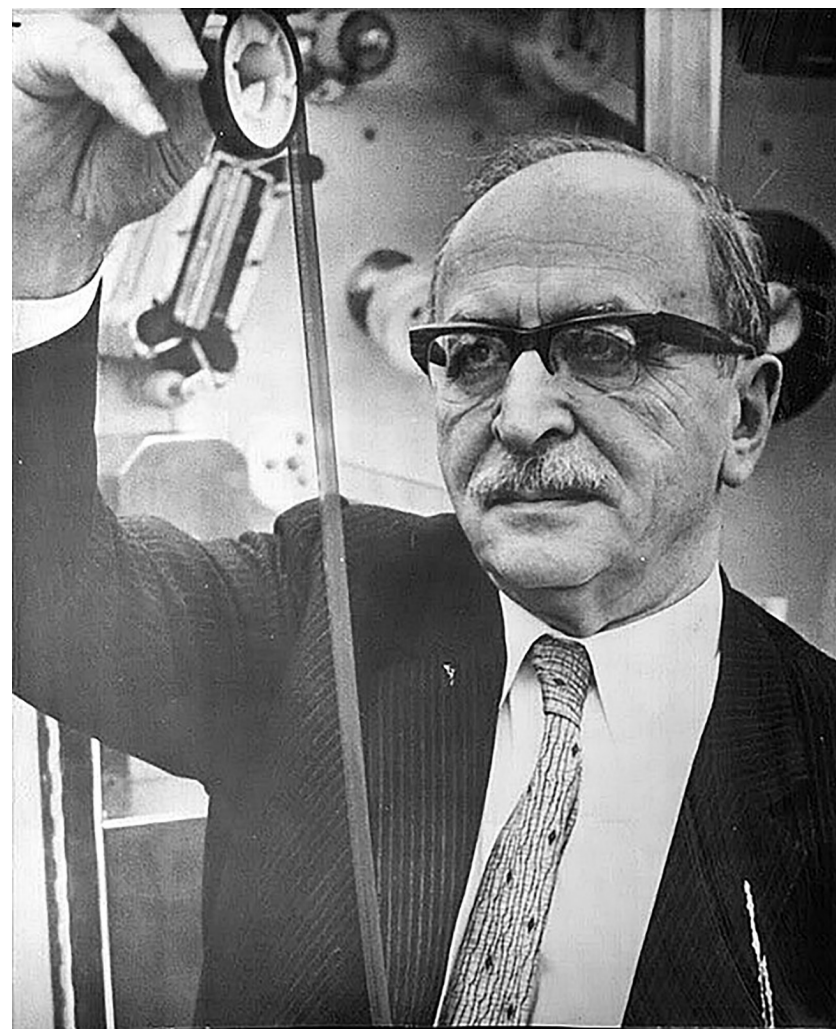

Gábor Dénes **Forrás: Wikipédia**

Gábor Dénes 1900. június 5-én született Terézvárosban, Günszberg Dénes néven. Zsidó családja 1902-ben kapott engedélyt, hogy Gáborra magyarosítsa vezetéknevét. Apja, Gábor Bertalan mérnöknek készült, de fiatalon munkába kellett állnia, viszont a tudomány szeretetét sikerült megőriznie, és továbbadnia fiának. Gábor Dénes saját bevallása szerint egyik első emléke, hogy apja Verne Gyula egyik regényét olvassa fel. Német, francia és angol nevelőnői megalapozták nyelvtudását, a család barátai – egy orvos és egy ügyvéd – pedig fiatal kora ellenére gyakran vonták be komoly beszélgetéseikbe.

Tízévesen jelentette be első szabadalmát, az aeroplán-körhintát. A szerkezet lényege az volt, hogy egy motorral hajtott tengelyhez több repülőgép volt rögzítve (amelyeket szintén egymáshoz kapcsoltak), így a főtengely forgásakor a repülőgépekre ható centrifugális erő, valamint a felhajtóerő megemelte az aeroplánokat egyfajta körhintaként.

A feltaláló 1918-ban érettségizett, két héttel később pedig behívták az olasz frontra. Egy évvel később evangelizált, ezután a műegyetem gépészkarán tanult, majd Berlinben szerzett elektromérnöki diplomát. Tanulmányai végeztével eldöntötte, hogy ledoktorál, kutatási témájául a villamos távvezetékeknél fellépő elektromos tranziens jelenségek vizsgálatát választotta. Ezek a jelenségek villámláskor vagy kapcsolati művek alkalmazásakor keletkeznek, és csak nagyon rövid ideig tartanak. Az akkori oszcilloszkópok – olyan berendezés, amely elektromos feszültségek időtartománybeli ábrázolására és mérésére szolgál – alkalmatlanok voltak az ilyen irányú kutatásra, ezért Gábor Dénes kezdésnek épített egy nagyobb katódfeszültségen, 60 kilovolton működő oszcilloszkópot, majd légüres térbe egy fényképező lemezt helyezett, az elektronsugarakat vassal körülvett tekerccsel fókuszálta – így az oszcilloszkóp már alkalmasnak bizonyult, ugyanakkor a magyar feltaláló megalkotta az első elektronlencsét.

Gábor Dénes érdeklődése az elektronlencsén keresztül – miután kidolgozták a mágneses terekkel fókuszált elektronsugarak matematikáját – az elektronmikroszkóp felé fordult, hiszen a képalkotás szabályai ugyanúgy érvényesek lehettek a Gábor által kutatott területeken is. Ebből a tényből adódott, hogy a mágneses lencse is felnagyíthatja a tárgyak képét. Már a húszas évek végén többször is beszélgetett Szilárd Leóval arról, hogyan lehetne elektronmikroszkópot építeni, de arra jutottak, hogy ez lehetetlen, hiszen a vákuumba nincs értelme élő szervezetet rakni, ráadásul az elektronsugár mindent salakká is égetne. Egy levelében Gábor azt írta: Ki merte volna elhinni, hogy a salak megőrzi nemcsak a mikroszkopikus testek szerkezetét, hanem még a szerves molekulák alakját is? Ironikus egyébként, hogy a feltaláló régi tanszékén, Charlottenburgban az ő oszcilloszkópjával kezdték meg az elektronmikroszkóp kifejlesztését. Sajnálta, hogy akkor már nem volt ott.

1933-ig Németországban dolgozott (Szilárd Leóval is itt beszélgetett), majd a növekvő antiszemitizmus miatt hazatért, és egy évig az Egyesült Izzóban a gázkisülések fizikájával foglalkozott, majd Angliába költözött. Egészen 1948-ig a British Thomson-Houston Társaság laboratóriumában dolgozott Rugbyben. Itt találkozott későbbi feleségével, Marjorie Butlerrel is. Több találmány fűződött a nevéhez – plazmalámpa, lapos televízió képcsöve –, azonban a legnevezetesebb a hologram lett. 1947-ben egy húsvéti napon Gábor Dénes arra várt, hogy végre teniszezhessen, amikor megoldotta a kérdést, hogy miként lehet leképezni egy tárgyat három dimenzióban. Az elmélet lényege az volt, hogy az elektronmikroszkóp képét, a mérés minden adatát felhasználva optikai eszközökkel meg lehet kezdeni a tárgy képének rekonstrukcióját. Tehát Gábor Dénes az elektronmikroszkópok felvételeinek tökéletesítésére törekedett. Gábor elméletéhez azonban koherens elektronforrásra volt szüksége, ez akkoriban nem állt rendelkezésre, emiatt fénnyel kezdtek kísérletezni, azonban koherens fényforrás sem állt akkor rendelkezésre (a koherencia itt azt jelenti, hogy az atomok kollektíven sugároznak fotonokat, azonos energiával és impulzussal). Higanygőzlámpa fényét egy nagyon apró lyukon engedték keresztül, ami így kellően koherensnek bizonyult a kísérlet elvégzéséhez. 1948-ban erről Gábor Dénes tanulmányt publikált, amelyben minden lényeges dolog megtalálható, amit tudni kell a holográfiáról. A diffrakciós diagramot hologramnak nevezem, mert holost, vagyis mindent jelent – írta újévi üdvözletében Selényi Pálnak.

Az elméletnek gyakorlati talajt később sikerült találni, a lézer felfedezésével, mely elég erős koherens fényforrásnak bizonyult. Addigra azonban Gábor Dénes már nem igazán foglalkozott a holográfiával, ennek ellenére a felfedezés után 24 évvel, 1971-ben Nobel-díjat kapott az elméletért. Azon szerencsés fizikusok egyike vagyok, akik láthatták, hogy ötletük a fizika terjedelmes fejezetévé válik. Tehetséges fiatal kutatók egész hadserege fejlesztette ezt a gondolatot tovább, ezért nekik szeretnék szívből köszönetet mondani, amiért munkájukkal hozzásegítettek a legmagasabb tudományos elismeréshez – mondta köszönőbeszédében. A holográfiát máig sok helyen használják: biztonsági jelekként – pénzeken, bankkártyákon –, dísztárgyakon, illetve a tudományban, amikor nagyon hamar végbemenő, és nagyon rövid ideig tartó folyamatokat akarnak dokumentálni. Ilyenkor egyetlen lézernyalábbal készítenek egy holografikus fényképet ahelyett, hogy bonyolult fényképészeti megoldásokhoz nyúlnának.

1949-től Gábor Dénes a londoni Imperial College munkatársa lett. Hamar megszabadult mindenféle adminisztratív és tanítási feladataitól, hogy csak a kutatásnak élhessen. Doktoranduszaira általában ötleteinek megvalósítását bízta, ilyen volt a lapos tévéképcső is. Az volt a gondolata, hogy ha eltéríti az elektronsugarakat (előbb felfelé, majd 90 fokkal oldalra, hogy egy képernyőre essenek), akkor megoldható a lapos televízió. Habár a készüléket nem sikerült megépíteni, a Sinclair a hatvanas évek végén piacra dobott egy lapos katódcsöves tévét, mely Gábor Dénes elvei alapján működött.

Naponta borotválkozott, többször is hangsúlyozta, hogy sok ötlete borotválkozás közben jutott eszébe. Óva intette a fiatal, szakállas kutatókat attól, hogy távol maradjanak a gondolkodás ezen formájától. 1962-ben hazalátogatott. 1967-ben nyugdíjba vonult. Egy évvel később az akkor alapított Római Klub tagja lett. A társaság a jelenlegi és jövőbeli problémákat tanulmányozta, jelenleg is működik, azonban nem váltotta be a hozzá fűződő reményeket. Ebből is látszik, hogy Gábor Dénes nem hagyta figyelmen kívül az emberiség problémáit. *Találjuk fel a jövőt!* – című könyve angolul 1963-ban jelent meg (magyarul pedig 2002-ben), főként filozófiai mélységű, az emberiség jövőjével foglalkozó írásokat tartalmaz. Gábor Aldous Huxley-nak ajánlotta művét, és három fő problémára hívja fel a figyelmet az emberiség jövőjét illetően. A modern háborúról az a véleménye, hogy a nukleáris rakéták ellen védekezni egyszerűen nem lehet, így könnyen az egymás elrettentésének körforgásában találhatjuk magunkat. A túlnépesedésnél párhuzamot von a fogamzásgátlás és a modern orvoslás között: utóbbinak köszönhetően világszerte csökkent a halálozások száma, emiatt szükség lehet arra, hogy a fogamzásgátlás minél szélesebb körben elterjedjen, hogy megmaradjon a biológiai egyensúly. A kényelemszeretetről szólva pedig kiemeli, hogy minden találmány ürességet hoz magával, ami után kell egy másik. Ha kifogynak a fosszilis energiaforrások, át kell térnünk nukleáris, majd termonukleáris energiaforrásokra. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy ez ne legyen így, mert akkor a vesztünkbe rohanunk. Vallotta, hogy korának legnagyobb kihívása az automatizálás: hogy a fizikai munkájukat vesztett tömegek hol fognak tudni elhelyezkedni, ha egyáltalán sikerül nekik.

Gábor Dénes 1974-ben agyvérzést kapott, és öt évvel később, 1979-ben hunyt el Londonban. Életében nyolcvan tanulmánya jelent meg és több mint száz szabadalma volt. A 72071 számú kisbolygó is az ő nevét viseli. Emlékét Magyarországon főiskola, emlékérem, díj, és több iskola őrzi, korábbi munkahelyén, az Imperial College-ben mellszobra mellé Nobel-díját is kiállították.

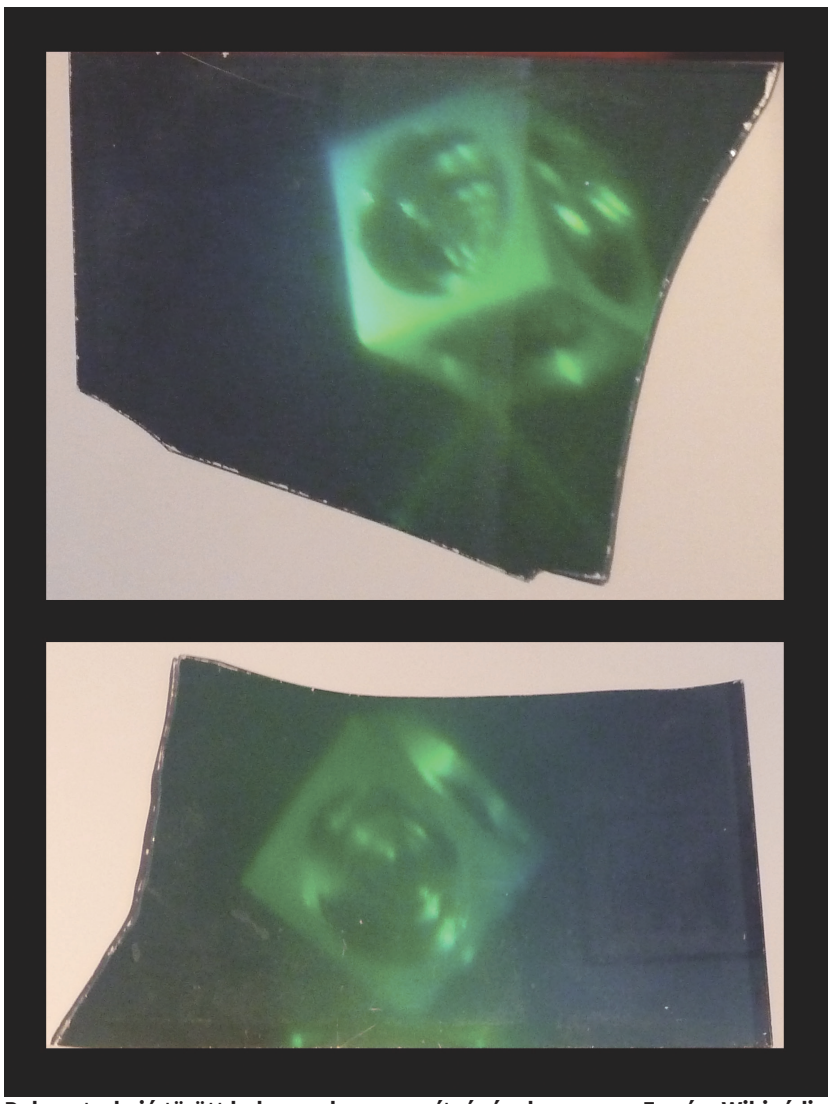

Rekonstrukció törött hologramlemez segítségével **Forrás: Wikipédia**

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Bonczidai Éva (1985) író, szerkesztő

Dsida Jenő (1907–1938) költő

Farkas Wellmann Endre (1975) József Attila-díjas költő, író, műfordító, szerkesztő

Gere Nóra (1995) író, költő, design- és művészetelemző

Kántor Mihály (1974) szakíró

Leczo Bence (1996) író, újságíró

Molnár Vilmos (1962) József Attila-díjas író, szerkesztő

Regős Mátyás (1994) költő, író

Szondy-Adorján György (1971) költő, író

Z. Németh István (1969) költő, író, drámaíró

hamuban sült pogácsa

Z. Németh István

Halvadászok

Egyszer Lárifári komám
fogta magát, felkelt korán.
Kérdeztem, hogy merre, hova,
a hétvégén nincs iskola.

„Titok! Legyen annyi elég,
nálunk hal lesz ma az ebéd!”
„Akkor én is veled mentem!”
– szóltam, s ő bólintott: „Rendben.”

Csupán néhány percig tartott,
míg elértük a tópartot,
s alig telt el fél nap, mikor
végre megmozdult a zsinór.

Lárifári felkiáltott:
„Most majd teljesül az álmod!”
„Nekem?” – szóltam. „Ezt hogy érted?
Te terveztél halebédet!”

„Megvan!” – mondta. „El ne engedd!
Erős vagy, én bízok benned!
Szorítsd! Lazítsd! Ereszd! Rántsad!
Néhány méter lehet már csak.”

Ám de aztán – semmi kétség! –
elkelt nekem a segítség.
Most már ketten húztuk-vontuk,
végre a partra rántottuk.

„Ez ám fogás! Megnézheted!”
Lárifári elégedett,
csak úgy ragyog huncut szeme.
„Kérlek, fotózzál le vele!”

„Remek, remek!” – bólogattam.
„Csuka, melynek foga hatvan...
Vicsorog ránk. Kicsit kancsal.
De mit kezdjünk egy bakanccsal?”

Tesiórán

Tigrisbukfenc-bukferenc,
felbukfencezel, Ferenc!
Előredőlsz, révedezel,
hát nem rémít téged ez el?
Ferikém, felbukfencezel!

Lali, a kézenállás
nem jól fizető állás!
Karodon megdagad az ér,
fejedbe lecsorog a vér,
Lalikám, nem vagy denevér!

Emil, szép ez a szaltó,
arra gondolj, a padló
keményebb lesz, mint a fejed,
nem túl jó, ha lefejeled,
Emilkém, tedd ki a kezed!

Mit eszik a jeti?

Egyszerű a jeti hite,
jéghideg, ropogós pite.
Annyira hisz a pitében,
meg nem ingatod hitében.

Neki ennyi a hitélet:
mi nem volt pit, az pité lett.
Szájából nem hangzik ítélet,
halleluja a pitének!

Addig járja a vidéket,
míg nem lel érett pitéket,
először csak velük szemez.

Úgy imádja a pitét ő,
sosem tétova, mitévő,
kóstol, aztán bekebelez.

Tévedések

Légy ül a villán, az óntükörben
óriásnak látja magát.
Megmondom, mi lesz a jövő héten,
dúdol egy régi plakát.

Az ujjon ujjong egy aranygyűrű,
örökre itt a helyem.
A lift elfáradt, gondolja, pihen
egy nagyot a hetediken.

Túl sok a toll ezen a tyúkon,
sajnálkozik a róka,
majd segít, ha hívom a húgom.

Izmos a lábam, rikolt a bolha,
viszlát, pajtik, én most átugrom
rokonaimhoz a Holdra.

Térképző

Veszekényben lakom, pedig
sose veszekszem,
a bátyám meg Igyekben él,
hozzá igyekszem.
A kishúgom várkonyi,
csakis énrám vár,
a nővérem nekeresdi,
nem keresem már.

A barátom Fancsalon él,
képe fancsali,
imádja a horgászbotját,
rajta van csali,
elköltözne Szárazdiból,
hol apad a tó,
Buktán pedig, attól tartok,
sok a buktató.

Kislány aranyfülbevalóval

Öltözködős

Van egy kacagányom,
folyton csak nevet,
azon gondolkodom,
ez mitől lehet?

Azt mondja,
ha szomorkodna,
a neve is
máshogy szólna.

Pityergénynek neveznék
vagy netán brühügénynek,
inkább legyen vidám neved,
mondtam neki, tényleg.

Porosodnál a szekrényben
évi mindahány nap,
ez lenne a sorsa nálunk
minden zokogánynak.

ujj a lap alatt

MI LENNÉNK AZ UTOLSÓK

Kántor Mihály

A 2013-as *The Last of Us* nemcsak a Sony konzoljainak egyik legsikerültebb darabja, de a szakma, a kritika és nem utolsó sorban a közönség szerint is az egyike a valaha készült legjobb videójátékoknak.

A videójáték műfajának egyik alapja a konfliktus, melyeket gyakran stratégia, taktikai vagy mano-a-mano eszközökkel kell megoldani. Az erőszak alkalmazásának morális vagy erkölcsi vonatkozásai viszonylag ritkán kerülnek terítékre. Ennek egyik oka, hogy a legtöbb esetben a játékmenet köré írt történet, illetve annak szereplői nem többek körítésnél, az ezzel járó sarkos vagy felszínes jellemábrázolás pedig alkalmatlan arra, hogy érdemben szóljon esetleges mélyebb kérdésekről. A problémán persze a technikai korlátok sem segítenek. A színész, aki a hangját kölcsönzi a játékhoz, csak egy része a kirakósnak. Ha jól is végzi a dolgát, a finomabb emóciók vizuális átadásához fejlett grafikai megoldások is szükségesek. Ezeknek a körülményei pedig jórészt csak a 2010-es évekre érték el azt a szintet, mely már fel tudott nőni a feladathoz. Nem is annyira véletlen tehát, hogy nagyjából ekkortól számíthatjuk a komolyabb, felnőttebb játékok korszakát.

A *The Last of Us* ereje persze nemcsak a rezdülésekre képes arcmodellezésben mutatkozik meg. A két főhős karakterének, és ami még ennél is fontosabb, egymáshoz fűződő viszonyának az íve az, ami a siker valódi kulcsát rejti. A műgonddal megálmodott személyiségek és az aprólékosan kivitelezett grafikai megoldások együttesen már nemcsak képesek voltak arra, hogy érzelmeket közvetítsenek, de érdemben mesélhettek veszteségről, reményről és persze az erőszakról is. Hogy megértsük, hogy az utóbbi miért központi része a *The Last of Us*nak, ahhoz szólnunk kell a történetről és a szereplőkről is.

A lányát egyedül nevelő apa, Joel harmóniában él tizenkét éves kislányával, Sarah-val a texasi Austin kertvárosában, amikor is egyre aggasztóbb hírek érkeznek a tévéből. Egy gombajárványról beszélnek, amely megtámadja a fertőzöttek agyszöveteit, dühöngő őrültekké változtatva őket. Joel és fivére Tommy együtt próbálják meg elhagyni a káoszba fulladó várost és kimenekíteni Sarah-t. A játék már itt, tulajdonképpen a főcím előtt húz egy szokatlan lapot, midőn a játékost nem a tetterős férfi karakterek, hanem a rémült és tehetetlen kislány szerepébe helyezi. Miután pedig a város köré karanténtt húzó katonák egyike lelövi az ártatlan Sarah-t, a főcímet már lesújtva üljük végig. Ugrunk húsz évet az időben, mikorra is egy sajátos világrend állt fel. A falakkal körülvett városrészekbe húzódott túlélők megtanultak együtt élni a falakon túli fertőzöttek fenyegetésével és elfogadták, hogy gyógyír híján remény sincs arra, hogy helyre álljanak a dolgok.

Miután veszteségének súlyát a saját bőrünkön érezhettük, a játék a sztoikus, meggyötört Joel bőrébe helyez bennünket. A férfi ebben az új világban csempészetből tartja fenn magát, a mindennapos életveszély is szürke rutinná vált számára. Ebből akkor zökken ki, amikor egy szokványosnak tűnő megbízásról kiderül, hogy nem árut, hanem egy személyt kell kicsempésznie a városból. Egy tizenhárom éves lányt, Ellie-t. A kelletlenül elvállalt feladat régi sebeket szaggat fel, melyet a férfi hideg szigor és nyers modor mögé rejt. Alkalminak induló közös útjuk végül azonban négy évszakon át tart. Mialatt átvágnak a természet által visszahódított Amerika romjain, kapcsolatuk megél számos hullámhegyet és völgyet. Felszínre kerülnek a múltból hozott fájdalmaik, olykor bántják egymást, máskor az életüket sem féltve küzdenek a másikért. Ellie a túlélésük érdekében az emberölést is kitanulja, s bár lelkileg egy koravén figura, néha előbújik belőle az a kislány, akinek életkoránál fogva nincs pontos képe arról, hogy milyen lehetett a világ korábban. Útjuk végén mutatkozik meg a játék íróinak zsenialitása, midőn a szokványos és elvárható nagy egymásra találást egy iszonyatos vérfürdővel, és egy hatalmas hazugsággal zárják le. Mi nézők tehetetlenül szemléljük, ahogy szereplőink elfogadják azt az őszintétlenséget, melyet disszonáns módon a féltés, a ragaszkodás és a szeretet ébreszt.

A *Last of Us* befejezéséről számtalan elemzés készült már, ahogy elméletek is arról, hogyan lehetne érdemben folytatni. A válaszra azonban már nem kell sokat várnunk: A *The Last of Us Part II* június 19-én jelenik meg világszerte. Ha pedig ez még nem lenne elég, az HBO-nak köszönhetően a közeljövőben egy szélesebb réteg is megismerheti majd a történetet, midőn tévéfilmsorozatot készítenek belőle, a játék kreatív rendezőjének a közreműködésével.

(The Last of Us. Platform: PlayStation 4.)